

Први дани џеза у Београду

Није све почело с рокенролом

Много пре других европских престоница, џез се свирао у српској престоници, иако је историја овог музичког жанра пре Другог светског рата недовољно позната

Џез игранка (из заоставштине Михаила Блама)

Историја џеза у Србији пре Другог светског рата недовољно је позната. Пуно информација дали су Михаило Блам у књизи *Jazz у Србији 1927-1944.* и Војислав Симић у својим сећањима, али су сами почеци остали у магли прошлости. Стога ћемо овим текстом покушати да осветлимо тај први период, користећи као основни извор информација ондашње новине.

Почетком 1920-их појављују се и у Београду речи џаз и жаз, тј. џез. Било је то време почетака џез музике и у Европи, уморној од Првог светског рата и жељној забаве, а ни Америка није била далеко одмакла: и у колеџци џеза та врста музике свирала се тек неколико година, понајвише у Њу Орлеансу.

Најстарији помен џеза у Београду који смо нашли налази се у тексту из марта 1922. који говори о послератној обнови Београда, од појаве бројних барова, преко париских новина до беспрекорних келнерских фракова, па каже: „Крај некадашњег шанца око тврђаве, где се пре стотину и јаче година издисало на колцу и где су у ритовима кркетале жабе, данас грми „жаз-банд“ и ноћни Београд издише од миља што му је пошло за руком да обнови бар оно што је у његовој моћи“ (Политика, 12. 3. 1922).

По овом тексту, у Београду се већ почетком 1922. свирао џез у неком ноћном клубу (бару). Назив и локацију тог бара не знамо: лако је могуће да се ради о подручју данашњег Трга републике, пошто су ту, поред шанца и Стамбол капије, Турци својевремено набијали устанике на колац, а и ритови и жабе се помињу у најстаријим сећањима на овај крај.

Убрзо следи најава наступа „амер. црначког џаз-банда“ за 11. мај 1922. на балу у хотелу Гранд (Политика, 11. 5. 1922) и најава *дансана* (игранке) за 19. јануар 1923. у Мјузик холу. У огласу се каже: „Данас почетак у 5 сати. Очекује се црначки jazz-band“ (Политика 19. 1. 1923). Нажалост, не знамо да ли су ови наступи одржани.

Следећи помен је одржани *дине дансан* (вечера са плесом) у хотелу Палас 22. новембра 1923. и то је први до сада појединачно регистровани џез наступ у Београду. Одзив публике био је одличан: „Сви столови и у кафеу и у ресторану били су заузети до последње столице“. Насред кафеа припремљен је подијум за игру: „Паркет, на коме су се огледала господа у црном и даме у сјајним бојама вечерњих тоалета, мамио је на шими и фокстрот. Џаз-банд је и за време дине-а уводио у фокстротско расположење играче и играчице... а када је и кафа попијена, заиграли су парови шими по паркету хотела чувеног по тајни собе број 48“. Наравно, нашао се ту и неки џангризави отац који није разумео своје кћерке (Политика, 23. 11. 1923).

Неколико недеља касније, за 16. децембар најављена је „џаз банд чајанка“ у Мјузик холу (Политика, 16. 12. 1923). Потом налазимо свирку неименованог оркестра за српску нову 1924. годину у елитном Ситију, на којој се играо шими, једна окретна џез игра; како кратко рече извештач, „шампањ се точио у блиставом ресторану и шими је беснео“ (Правда, 15. 1. 1924).

И током 1924. и 1925. на бољим местима (клуб Клериц, палата Луксор, хотели Ексцелзиор и Палас) најављују се дансани и дансинзи без помињања врсте музике, што би могло да значи да се свирао и џез. Али, сама реч „џез“ и даље се ретко помиње, осим пар пута поводом дансана у Клерицу. Тек од краја 1925. џез музика се редовно рекламира код игранки и сличних забава.

За дочек нове 1926. џез се свира у хотелима *Српски краљ* (шеф оркестра Калочај) и *Касина*, у којој је „тек пред зору умукао џаз-банд“ (*Време*, 1.1.1926). 31. октобра одржан је у најелитнијем Џокеј клубу *те дансан* (чајанка са плесом) „уз звуке џаза“ (Правда, 1.11.1926). За дочек српске Нове 1927. године у Џокеј клубу „џаз је моћно и флуидно деловао... плесало се заносно... све до после три“ (*Правда*, 15.1.1927). Чак се ни на балу Друштва пријатеља Француске није могло без „црначких игара, уз трештање џаза“ (*Правда*, 13.2.1928).

Занимљив је опис дочека Нове 1929. у Ситију, у организацији Београдског тенис клуба: окупио се „млади хај-лајф“, а у „фантастичном декору“ јапанске чајнице „осам неодољиво зализаних, елегантних младића, дрхћући у ритму, својим инструментима – нарочито саксофон доминира – владали су суверено великом салом. Ређале су се познате, европеизирани црначке одсечне мелодије, рафинирано монотоне наизменично са јужњачким врелим, сентименталним тангоима“ (*Време*, 2. 1. 1929). Штета је што не знамо имена тих младића.

Очигледно је да су током двадесетих џез оркестри у Београду практично искључиво свирали музику за игру у традицији диксиленда, као што су чарлстон, шими и фокстрот, па и блек ботом и друге. Стога су често наступали на игранкама, од прослава појединих удружења, нарочито омладинских, до дочека Нове године у реномираним хотелима. Доминација плесног џеза тада је била светски феномен, укључујући и САД, пошто озбиљнији, концертни свинг у то време још није био пронађен.

Нема сумње да је џез већ средином двадесетих постао у Београду позната и популарна врста музике и сасвим уобичајена. Рецимо, 5. марта 1928, чак на пет игранки свирао је џез оркестар, док за још неколико није наведен неки прецизнији податак, па је сасвим могуће да је и ту било џеза (Политика, 5. 3. 1928). Стога је погрешно сада владајуће мишљење о мукотрпним и касним почецима џеза у нас.

Џезу је првенствено била наклоњена младеж, посебно она из бољих кућа, тзв. мондени, па су и локали у којима се свирао џез спадали међу најбоље у Београду. Али, ни родитељи нису заостајали за децом, већ су радо играли шими, фокстрот и чарлстон. Тако је за српску Нову 1927, према написима у штампи, „монденска публика, она која ужива у чарлстону... била искупљена у Паласу, Ексцелзиору, Ауто-клубу, Џокеј клубу и сличним местима“ (Политика, 15. 1. 1927).

Тодо џаз у Коларцу и Мики џаз у Џокеј клубу (из заоставштине Михаила Блама)

Важан утицај на упознавање јавности са џезом имале су грамофонске плоче и радио-програми – прво страни, а потом и Радио Београда. Овај потоњи је, примера ради, пред крај 1929. године често преносио музику за игру из Паласа и Ауто-клуба. Релативно високе цене ових уређаја нису представљале тешкоћу за бољестојеће београдске породице.

Све до друге половине 1920-их година у новинама се не помињу имена оркестара. Није јасно да ли се радило о иностраним бендовима за које нико није био чуо, па би било сувишно наводити њихова имена, или су у питању били домаћи *ad hoc* оркестри, састављани за једну прилику који стога нису ни имали име. Прво нађено име је "Jazz kapela" Мише Лакатоша која наступа у ресторану Рускаја семја с краја 1925. Потом се 1927. јављају оркестари Teddy, City-џаз, Ланској (или Лански), Тодо-џаз и Jig-jazz, 1928. Лаци џаз (из Паласа) и Елдорадо, а 1929. Sonny Boy, Мики, Брил, Ritz-Jazz и Борисов џаз (септет). Ових година најчешће се помињу Тодо-џаз и Лаци џаз.

Домаћи свакако јесу Тодо (мада га је предводио италијански бубњар Тодо), Мики (Micky jazz) и Брил (квинтет, највероватније га је предводио Сима Брил). Вероватно је и Лаци џаз домаћи, пошто га једном приликом називају „најбољи београдски џаз“.

Тадашњи џез оркестри имали су шарен састав: осим класичних џез инструмената, као што су бубањ, бас, труба и саксофон, нашле би се ту и виолине, тамбуре, хармонике и други. Јер, кафанско-хотелски оркестри морали су да свирају и забавну, па и финију народну музику уколико то газда и гости траже. Вероватно би тачније било рећи да то често и нису били џез бендови у данашњем смислу речи већ оркестри мешовитог састава и универзалног програма. Свашта се тада подводило под џез. У ову групу спадају и салонски оркестри који су се, према потреби, представљали као џез оркестри, на пример, оркестри варијетеа Руски цар (шеф Телеман) и хотела Српски краљ (шеф Калочај) и Ексцелзиор (често свирао на другим местима).

Као и другде, и у Београду је реакција конзервативнијих духова на појаву џеза била негативна. Тако је Богдан Поповић, велики ауторитет и водећи књижевни критичар, 1923. изједначио џез и фокстрот, футуризам, дадаизам и друге покорне с „враћањем у варварство“, односно с „укидањем свега онога што је цивилизација с муком створила“. Ипак, веровао је да се ради о тренутној аберацији код једне неукне, неуравнотежене генерације код које су преовладали „примитивни инстинкти масе“, као и да ће цивилизација „убрзо“ поново преовладати (Српски књижевни гласник, бр. 3/1923). Можда се Поповићева оцена може разумети будући да је џез почетком 1920-их година био у почетним фазама једноставних хармонија Кида Орија и Кинга Оливера, али је његова прогноза свакако била погрешна: џез није био тренутни хир, већ је дошао да остане и постане рафинирана озбиљна музика.

И тако, џез је стигао у Београд почетком 1920-их година, истовремено када и у друге земље континенталне Европе. Убрзо је освојио младеж, посебно ону из тзв. бољих кућа, а и плесне подијуме у граду. Није све почело с рокенролом.

Бошко Мијатовић